

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นย่อมต้องอาศัยความรู้ ความสามารถของประชาชนเป็นสำคัญ ดังที่ เทียน อึ้งกุล ไค้กล่าวไว้ว่า คนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ประเทศจะพัฒนาไม่ได้ถ้าคนไม่ได้รับการพัฒนาเสียก่อน (อ้างถึงใน นวลเสนห์ วงเชิดธรรม 2522 : 1) ด้วยเหตุนี้ประเทศต่าง ๆ จึงมุ่งพัฒนาให้ประชาชนในชาติมีความรู้ มีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีจริยธรรมอันดีงาม การศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพยิ่งขึ้น

การจัดการศึกษาของไทยแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนการศึกษาภาคบังคับ หรืออนุบาล การศึกษาภาคบังคับ หรือประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา แต่ในปัจจุบันการศึกษาของไทยอยู่ในวงจำกัด ผู้ที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับสูงกว่าภาคบังคับส่วนใหญ่เป็นพวกที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีและอยู่ในตัวเมือง ส่วนผู้ที่มีฐานะยากจนหรืออยู่ในชนบทจะมีโอกาสได้เพียงการได้รับการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น ซึ่งทางรัฐเองก็ไม่สามารถกระจายออกไปได้อย่างทั่วถึงอีกด้วย (กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 10) ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 - 2529) จึงได้กำหนดเป้าหมายทางการศึกษาเอาไว้ว่า เพื่อขยายและพัฒนาการศึกษา ทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสได้รับการศึกษาทุกคนและขณะเดียวกันก็มีการขยายการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการศึกษานอกระบบโรงเรียนควบคู่กันไปด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524 : 13)

การที่รัฐได้ระบุดึงการขยายการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าไปในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 - 2529) นั้น แสดงว่ารัฐได้เห็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอย่างมากในปัจจุบัน คือ เรื่องการลงทุนทางการศึกษา ตามสภาพที่เป็นจริงขณะนี้การจัดสรรงบประมาณไม่เอื้ออำนวยให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา

เพราะท้องถิ่นที่ขาดแคลนซึ่งอยู่ในชนบทห่างไกลมักได้รับงบประมาณน้อย รวมทั้งการจัดสรรบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ (กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ 2524 : 11) จากการศึกษาที่มีปัญหาเรื่องการลงทุนซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก ทำให้รัฐไม่สามารถที่จะจัดบริการทางการศึกษาในระบบโรงเรียนให้กระจายออกไปอย่างทั่วถึง ซึ่งสิ่งนี้นับได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเกิดขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการทางการศึกษาของประชาชนและเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศอีกด้วย

แม้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนส่วนใหญ่ที่จัดทำอยู่เวลานี้จะไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องอาคารสถานที่มากนัก แต่สิ่งที่เป็นปัญหาอย่างมาก คือบุคลากร ซึ่งอัญจรา กาญจนมัย กล่าวว่า ทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีความประสงค์ที่จะขยายการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ปรากฏว่าครูสอนเบ็ดเสร็จมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ (อัญจรา กาญจนมัย 2522 : 35 (3) : 47) จากข้อความนี้ ชี้ให้เห็นปัญหาเร่งด่วนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องของบุคลากรที่จะเข้ามาช่วยทางการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อผ่อนคลายความขาดแคลนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เพราะเล็งเห็นว่า ในสังคมไทยมีสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งที่พร้อมที่จะเอื้ออำนวยคุณประโยชน์เกี่ยวกับตัวบุคลากรได้และเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย นั่นคือ สถาบันศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของสังคมที่จะช่วยให้การศึกษาก่อตัวขึ้น เนื่องจากว่าสถาบันศาสนาทำหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์กับสถาบันอื่น ๆ ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันทางการเมือง สถาบันเศรษฐกิจและสถาบันการปกครอง สถาบันศาสนาได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมไทยซึ่งจำเป็นจะต้องมีอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะช่วยทำให้สังคมส่วนรวมอยู่ในภาวะสมดุลย์

หากจะกล่าวไปแล้วสถาบันศาสนาถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย เพราะคนไทยประมาณร้อยละ 95 เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ หน้าที่โดยตรงของสถาบันศาสนา คือ การสืบทอดพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากนั้นคนไทยยังถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และตามความเป็นจริงแล้วสถาบันศาสนามีบทบาทต่อสังคมไทยหลายด้านด้วยกัน เช่น มีบทบาทในด้านการกำหนดค่านิยมของคนในสังคมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็น

ศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนมีบทบาทด้านให้ความรู้และการศึกษาแก่นุชน
พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่โดยตรงในการกำหนดบทบาทของวัดที่มีต่อสังคม

ในอดีตวัดเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของเด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ จากวิทยานิพนธ์ของ อัจฉรา กาญจนมัย (อัจฉรา กาญจนมัย 2523 : 140) กล่าวว่า เด็กชายไทยที่พ่อแม่ไปทำไร่ไถนา ไม่มีเวลาดูแลลูกก็จะนำลูกไปฝากไว้กับพระ วัดจึงทำหน้าที่เหมือนกับเป็นศูนย์เยาวชนและโรงเรียนกินนอนไปในตัว เมื่อโตขึ้นมาพ่อแม่ก็นำไปฝากไว้กับพระเพื่อให้เรียนหนังสือ บางคนก็บรรพชาเป็นสามเณร หัดเรียนสอนหนังสือให้มีความรู้ อ่านออกเขียนได้ เมื่ออายุครบบวชจะได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุและว่าเรียนวิชาการชั้นสูงต่อไป จึงพอจะเห็นได้ว่า เด็กชายไทยส่วนมากในอดีตอ่านออกเขียนได้ มีความรู้ทางด้านจริยธรรมของสังคมเป็นเพราะความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชนนั่นเอง

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การศึกษาของวัดในอดีตเป็นการสอนที่ขึ้นอยู่กับผู้เรียนและผู้สอน ไม่มีการแบ่งชั้นเรียนอย่างชัดเจน การสอนขึ้นอยู่กับผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่มีหลักสูตรแน่นอนตายตัว จากการเรียนแบบนี้จะเห็นได้ว่าลักษณะการจัดการศึกษาในอดีตมีความคล้ายคลึงกับความหมายของ "การศึกษานอกระบบโรงเรียน" เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนายบรรจง ชูสกุลชาติ สมัยเป็นอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การศึกษาที่เป็นธรรมชาติวิสัยเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทุกหนทุกแห่ง และเกิดขึ้นได้กับทุกผู้ทุกคนที่มีความสนใจหรือมีความจำเป็นที่ปรารถนาจะแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ และมุ่งหมายที่จะเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต" (อ้างถึงใน อุณา นพคุณ 2523 : 11) จากรูปแบบและคำนิยามข้างต้นคงจะไม่เป็นการกล่าวเกินความจริงว่า สถาบันศาสนาได้เป็นผู้ให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่มวลชนมาแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษากิจกรรมของพระสงฆ์ทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้วยเหตุผลที่ว่า พระสงฆ์เป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนมากพอสมควร จากรายงานของกรมการศาสนาปีพ.ศ. 2526 ได้ทำการสำรวจจำนวนพระสงฆ์และสามเณรทั่วประเทศ ปรากฏว่ามีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 499,158 รูป (กรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ 2526 : 28) ซึ่งพระสงฆ์และสามเณรเหล่านั้นกระจายอยู่ทั่วไป
 ทุกหนทุกแห่ง มีอิทธิพลต่อจิตใจและได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากโดยเฉพาะชาวบ้าน
 ที่อยู่ในชนบทอันห่างไกล นอกจากนั้นแล้วพระสงฆ์เองก็เคยมีบทบาททางด้านกิจกรรม
 ทางการศึกษามาแล้วตั้งแต่ในอดีต ผู้วิจัยจึงเห็นว่าพระสงฆ์เป็นกลุ่มประชากรที่มี
 ความสามารถที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนครูในชนบทได้ และโดยความจริงแล้ว
 พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทด้านให้การศึกษาแก่ประชาชนอยู่เช่นเดิม หรือแม้แต่ในปัจจุบัน
 ก็ยังกระทำอยู่ แต่ยังมีได้ถูกนำเอามาเผยแพร่ให้ปรากฏแก่สังคมมากนัก ทั้งหมดนี้ คือ
 แรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าและวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ได้ทำอยู่ในด้านการศึกษา
 นอกกระบบโรงเรียนในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษานอกกระบบ
 โรงเรียน
3. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ซึ่งมีภูมิลำเนาต่างกัน
 ที่มีต่องานการศึกษานอกกระบบโรงเรียน
4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างขนาด ประเภท รายได้ และ
 ที่ตั้งของวัดกับการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียน

สมมติฐานในการวิจัย

ในการสำรวจกิจกรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนนั้น
 ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระสงฆ์ที่มีความต่างกันทางด้านการศึกษา และจำนวนพรรษาที่บวชจะมี
 ส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาต่างกัน จึงตั้งสมมติฐานว่า

1. พระสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันทางด้านระดับการศึกษา จำนวนพรรษาที่บวช
 จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกกระบบโรงเรียนที่ต่างกัน

การศึกษาและประสบการณ์ที่ต่างกันทำให้คนเรามองปัญหาระดับเดียวกัน
 ไม่เหมือนกัน จึงตั้งสมมติฐานว่า

2. พระสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันทางด้านระดับการศึกษา และจำนวนพรรษา ที่บวชจะมองปัญหาและอุปสรรคทางด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่างกัน

จากเหตุผลที่คล้ายคลึงกันข้อ 2. ที่ว่า ความคิดเห็นของบุคคลนั้นย่อมจะมีความแตกต่างกันเสมอ ถ้าอายุและการศึกษาไม่เหมือนกัน ดังนั้น ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น จึงมีข้อสมมติฐานว่า

3. พระสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันทางด้านระดับการศึกษา และจำนวนพรรษา ที่บวชจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ต่างกันด้วย

โดยทั่วไปแล้วปรากฏว่า เขตตัวเมืองมีความเจริญมากกว่าเขตชนบทและมีโอกาสที่จะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้เร็วกว่าชนบท เพราะมีความพร้อมในด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งงบประมาณ ในประเด็นที่เกี่ยวกับวัด ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ขนาด ที่ตั้ง ประเภท และรายได้ของวัดมีผลต่อการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างมาก ดังเหตุผลที่ยกมาข้างต้น จึงตั้งสมมติฐานว่า

4. ขนาด รายได้ ประเภท และที่ตั้งที่แตกต่างกันของวัดย่อมมีความสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการทำงานทางด้านการศึกษาของพระสงฆ์ ในคณะสงฆ์ภาค 2

2. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เท่านั้น

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรต้น ได้แก่

3.1.1 ระดับการศึกษาของพระสงฆ์ เป็นการศึกษาสายสามัญ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับ-

มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

- 3.1.2 จำนวนพรรษาของพระ
- 3.1.3 ขนาดของวัด แบ่งเป็นขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ตามจำนวนของพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด
- 3.1.4 ประเภทของวัด แบ่งเป็นวัดหลวงและวัดราษฎร์
- 3.1.5 รายได้ของวัด เป็นรายได้ที่เป็นตัวเงิน
- 3.1.6 ที่ตั้งของวัด แบ่งเป็น วัดที่อยู่ในเขตเมือง และวัดที่อยู่ในเขตชนบท (แบ่งตามเกณฑ์ของกรมการศาสนา)
- 3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่
- 3.2.1 กิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่วัดจัดให้แก่พระสงฆ์
- 3.2.2 กิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่วัดจัดให้แก่ชุมชนและสังคม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้ตอบแบบสอบถามตอบตามความเป็นจริง ตามประสบการณ์ที่ผ่านมา
2. วัดที่มีพระภิกษุน้อยกว่า 5 รูป ไม่นำมาใช้เป็นกลุ่มประชากรตัวอย่าง

คำจำกัดความในการวิจัย

- กิจกรรม หมายถึง สิ่งที่พระสงฆ์ได้กระทำอยู่ทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่บวชตามประเพณี ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ในทางพุทธศาสนา มีจำพรรษาอยู่ตามวัดในภาคคณะสงฆ์ 2
- ภาคคณะสงฆ์ 2 หมายถึง วัดที่อยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสระบุรี และจังหวัดอ่างทอง
- พรรษา หมายถึง หน่วยในการวัดระยะเวลาที่พระสงฆ์ผ่านช่วงจำพรรษา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่วัดได้จัด
ให้แก่ พระสงฆ์ และชุมชนในสังคม ได้แก่

- ก. กิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดให้พระสงฆ์และสามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การอบรมสามเณรทุกรุ่น การจัดอบรมพระสังฆาธิการ การสอน วิปัสสนากัมมัฏฐาน ฯลฯ
- ข. กิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดให้ชุมชนและสังคม ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย การส่งเสริมความรู้คนอาชีพ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมประจำตำบล การเผยแพร่ธรรมะด้านต่าง ๆ ฯลฯ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อให้ผู้บริหารประเทศและสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อจะได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนส่งเสริม การศึกษาของพระสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานทางการศึกษาของชาติให้มีคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ ของสังคมตามเป้าประสงค์ของทางราชการ
2. เพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ทราบถึงภาระและหน้าที่ต่าง ๆ ของพระสงฆ์ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และให้ความร่วมมือมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาสถาบันศาสนาและสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติด้วย
3. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับทราบว่าพระสงฆ์เป็นบุคลากรกลุ่มหนึ่งที่มีความพร้อมมีความสามารถในการเรียนการสอน และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกี่ยวกับงานทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เป็นอย่างดี